

Освіта

Галузевий е-дайджест проекту «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» (ПУЛЬС)

*Серпень 2016**Зміни заради майбутнього* **Новини****Підсумки ЗНО 2016 засвідчили нерівність у доступі до якісної освіти між містом і селом**

За даними Українського центру оцінювання якості знань, у сільських навчальних закладах близько двох третин дітей здають ЗНО з усіх предметів на початковому та середньому рівні, тобто від 1 до 6 балів за 12-бальною системою. На противагу селу, в містах більше половини дітей здають ЗНО на достатній та високий рівень – від 7 до 12 балів. Про це свідчать результати ЗНО 2016 року, що сьогодні, 16 серпня, представив директор Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО) Вадим Карандій під час прес-конференції в інформаційному агентстві УНІАН.

За даними УЦОЯО, українську мову випускники міських шкіл здають на достатній та високий рівень – від 7 до 12 балів – здають 68,3 % дітей, історію України – 44,9 %, математику – 56,4 %. Для порівняння, в сільській місцевості за тестування з історії України від 1 до 6 балів за 12-бальною шкалою отримали 77,5 % дітей, математику на початковий та середній рівні склали 72,3 % дітей, а українську мову – 62,7 %.

Це означає, що у дітей, які отримали освіту у сільській місцевості, в декілька разів менше шансів успішно скласти ЗНО з основних для вступу у ВНЗ предметів, ніж у їх ровесників, які закінчили школи у містах.

«Опорні школи – одне з рішень, яке сьогодні пропонує МОН для подолання очевидного розриву між якістю освіти в селах та містах. Я вже неодноразово наголошувала, що одна з причин цього розриву – низька якість викладання у малокомплектних школах сільських територій. Зрозуміло, коли вчитель фізкультури викладає іноземну мову, а кабінетів фізики та хімії немає взагалі, то й результати ЗНО будуть низькими. В опорних школах – навпаки, створюється потрібне дітям освітнє середовище, в якому працюють хороші вчителі та є необхідне для навчання обладнання», – зазначила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич.

Нагадуємо, що цього року на дообладнання опорних шкіл Урядом виділено 200 млн. грн. Також Кабмін підтримав створення неурядового проекту розвитку опорних шкіл, що дозволить залучити для цих потреб кошти іноземних донорів, зокрема, деякі школи будуть профінансовані американським агентством USAID.

Джерело: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/16/pidsumki-zno-2016-zasvidchilinerivnist-v-dostupi-do-yakisnoyi-osviti-mizh-mistom-i-selom/>

Новини міжнародного досвіду

30 цікавих фактів про освіту Японії

1. У Японії діти ходять в початкову школу протягом 6 років, у середню школу протягом 3 років, у старші класи протягом 3 років, а також до університету протягом 4 років.

2. Дитячий садок в Японії є обов'язковим і зазвичай діти починають ходити туди у віці 3 років. Вже в дитячому саду діти опановують основи арифметики і вміють читати хірагану і катакану (японські складові абетки).

3. Для того, щоб вступити до школи, всі діти повинні здавати іспити. Ті, хто невдало здав вступні іспити в школу, можуть піти вчитися в підготовчу школу і спробувати вступити ще раз у наступному році.

4. Освіта в початковій і середній школі обов'язкова і безкоштовна. Навчання в старших класах та університетах завжди платне.

5. У початковій школі не задають домашні завдання. Зате в середній і старшій школі домашні завдання досить об'ємні, тому вважається, що японські старшокласники — дуже заняті люди.

6. Кожна школа має свою унікальну форму.

7. Відразу біля входу в школу є шафки для взуття.

8. Більшість шкіл мають строгі правила щодо кольору волосся. Тільки природний колір волосся є прийнятним для школярів.

9. У багатьох державних і приватних школах хлопчики повинні носити короткі стрижки.

10. Деякі правила для дівчаток не дозволяють: робити завивку, макіяж, фарбувати нігті або носити ювелірні вироби (за винятком годинника).

11. Школярі можуть носити шкарпетки тільки білого, чорного або темно-синього кольору. Якщо студент одягнув, наприклад, коричневі шкарпетки, що проти шкільних правил, то ці шкарпетки можуть бути конфісковані.

12. Типовий японський шкільний клас складається з 30-40 осіб.

13. Школярі зазвичай залишаються в одній класній кімнаті протягом усього року, а вчителі переміщуються з класу в клас.

14. Школярі повинні вивчити близько 2500 символів (букв), щоб мати можливість читати і писати по-японськи.

15. Японські діти повинні навчитися читати і писати трьома різними способами: правильні японські ієрогліфи, японську версію китайських ієрогліфів і латинським алфавітом.

16. Основними предметами в школах Японії є математика, японська мова, соціальні науки, ремесло, музика і фізкультура. Зараз у початкових школах почали викладання англійської мови.

17. Додатково школярі вивчають такі предмети, як здоровий спосіб життя, інформатику, музику, мистецтво, фізичне виховання і домоведення, а також вивчають традиційні мистецтва — каліграфію і хайку (вид вірша).

18. Школи використовують інформаційні технології для вдосконалення якості освіти. У всіх школах є інтернет.

19. У японських школах немає прибиральниць. Усі учні діляться на дрібні групи. Ці групи виконують різні види діяльності, наприклад, прибирання класу, двору, залів і т.д.

20. Клуб заходів є ще одним важливим фактором у школах. Більшість шкіл заохочують студентів взяти участь в одному з двох клубів, спортивному клубі (футбол, кендо, бейсбол, дзюдо, теніс, легка атлетика, плавання, волейбол, регбі) або клубі культури (каліграфія, математика, науки). Учасники клубів зустрічаються після уроків і проводять разом час.

21. Літній відпочинок триває близько 40 днів. Як правило, він проходить приблизно з 20 липня по 31 серпня. Зимові канікули тривають близько 10 днів і припадають на дати з 26 грудня по 6 січня. Весняні канікули теж тривають близько 10 днів і припадають на дати з 25 березня по 5 квітня.

22. Японський навчальний рік починається у квітні.

23. Школярам дають домашні завдання на літні та зимові канікули.

24. У Японії ходять до школи по суботах. Зазвичай навчальний день проходить з 8:30 до 15:00.

25. Школярам не дозволяється вносити до навчального закладу будь-які продукти, іноді навіть ліки, такі як цукерки від болю в горлі, тому що цукерки вважаються продуктом харчування.
26. У кожній школі є дієтолог, який стежить за здоровим харчуванням учнів і займається складанням меню.
27. Щоб перейти із середньої школи в старшу, потрібно скласти іспити. Також потрібно скласти іспити в кінці кожного триместру і в середині першого і другого триместрів.
28. Студенти ВНЗ їздять на автомобілях. У Японії немає такого поняття, як шкільний автобус. Учні ходять пішки, їздять на велосипеді або на міському транспорті. У початкову школу учні ходять маленькими групами.
29. Чим кращі результати вступних іспитів до ВНЗ, тим легше отримати підтримку великої компанії, яка буде платити за освіту в коледжі. Потім студент йде на роботу в цю компанію, і з його зарплати віднімаються гроші за навчання.
30. В університеті студент сам вибирає дисципліни, які його цікавлять. У них немає курсових і дипломних робіт, але потрібно писати звіти на кілька сторінок.

Законодавство

Прийнято:

- Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про вищу освіту» щодо формування штатного розпису вищих навчальних закладів» (№ 1017-VIII від 18 лютого 2016р.);
- Закон України «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо забезпечення права на здобуття освіти» (№ 1038-VIII від 17 березня 2016р.);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції» (№ 1114-VIII від 19 квітня 2016р.);
- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (№ 1415-VIII від 14 червня 2016р.);
- Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» (Постанова від 16 березня 2016р. № 1031-VIII);
- Постанова Верховної Ради України «Про проведення парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» (01 червня 2016 року) (Постанова від 30 березня 2016р. № 1055-VIII).

Розглянуто Асоціацією міст України:

Асоціація міст України розглянула **проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення методичних рекомендацій щодо формування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів, фахівців»** (далі – Рекомендації), надісланий листом Міністерства освіти і науки України № 1/11-10551 від 01.08.2016 року, та погоджує його із зауваженнями.

Рекомендаціями пропонується уповноважити Міністерство освіти і науки АПК, департаменти (управління) освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій формувати регіональне замовлення на підготовку робітничих кадрів, фахівців, зокрема з врахуванням обсягів видатків місцевих бюджетів на зазначені цілі. Відповідно до пункту 34 частини першої статті 2 Бюджетного кодексу України місцеві бюджети – це бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Вважаємо, що формування регіо-

нального замовлення на підготовку робітничих кадрів, фахівців має здійснюватися вищевказаними органами виключно за рахунок коштів обласного бюджету. В той же час за рахунок бюджетів місцевого самоврядування може здійснюватися лише формування місцевого замовлення. З метою розмежування повноважень і фінансових ресурсів при формуванні замовлення на підготовку робітничих кадрів, фахівців між обласним та місцевим рівнями, пропонуємо у Рекомендаціях визначити бюджети Автономної Республіки Крим, обласні бюджети, бюджети міст Києва та Севастополя джерелами фінансування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів, фахівців.

Асоціація міст України розглянула **проект Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа»** (далі – Концепція), запропонований до обговорення Міністерством освіти і науки України, та схвалює його із пропозиціями. Концепцією пропонується реформувати загальну середню освіту з метою створення умов для формування компетентностей учнів, їхнього розвитку, забезпечення дітям рівного доступу до якісної освіти. Такі зміни є актуальними, оскільки зумовлені негативними тенденціями, що спостережені в освіті протягом останніх десятиріч: розривом між сумою знань та практикою життя; відсутністю конкурентоздатності випускників української школи, зокрема сільських регіонів; наявністю застарілого матеріалу у підручниках; відсутністю якісних змін у кадровій політиці.

Поряд із тим у Концепції наявні положення, що викликають дискусію або потребують обговорення:

Щодо запровадження державної підсумкової атестації у формі ЗНО за результатами навчання у базовій середній школі

У розділі 6 абзаці одинадцятому на С. 24 Концепції передбачено, що оцінювання результатів навчання в базовій середній школі відбуватиметься шляхом державної підсумкової атестації у формі ЗНО, а у розділі 6 абзаці дев'ятому на С. 25 Концепції для випускників ліцеїв та коледжів визначено перспективу щодо вступу у ВНЗ за умови успішного проходження ДПА у формі ЗНО. Уведення норм зовнішнього незалежного оцінювання для учнів старшої школи є вмотивованим, оскільки результати такого оцінювання є одночасно і результатом державної підсумкової атестації, а сертифікат ЗНО є документом, необхідним для вступу у вищий навчальний заклад, окрім того такі учні вже здобули повну загальну середню освіту. Поряд із тим не визначено наслідки, що очікують учнів, які не складуть «успішно» державну підсумкову атестацію у формі ЗНО після завершення базової середньої школи, тобто після 9 класу. Чи продовжать вони навчання далі за академічним чи профільним спрямуванням? Чи, можливо, змушені будуть пройти повторний курс навчання у 9 класі? Адже статтею 52 Конституції гарантовано обов'язковість повної загальної середньої освіти. На нашу думку, важливо передбачити наслідки «нескладання» ЗНО для таких учнів, щоб не створити прецедент недопущення їх до повної загальної середньої освіти у ліцеях та коледжах.

Щодо запровадження автономії школи в розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів

Підтримуємо позицію щодо децентралізаційних процесів в освіті, зокрема в частині надання навчальним закладам автономії у вирішенні важливих питань свого розвитку. Зауважуємо, що такі зміни передбачатимуть, окрім інших можливостей, самостійний розвиток навчально-матеріальної бази (розділ 7, абзац шостий, С. 27 Концепції), що в цілому залежить від можливостей бюджетів місцевого самоврядування. Стан останніх по Україні, як свідчить практика, не сприяє більш-менш однаковому забезпеченню рівня цієї бази для навчання учнів у різних регіонах. Рекомендуємо визначити джерелом покриття видатків на оновлення навчально-матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів державний бюджет.

Про зобов'язання державних органів влади і територіальних громад щодо утримання загальноосвітніх навчальних закладів

Асоціація міст України підтримує запровадження справедливого фінансування навчальних закладів з метою забезпечення рівного доступу дітей до освітніх послуг, належної заробітної плати вчителів, підвищення ними кваліфікації, видання підручників за рахунок освітньої субвенції. Всі інші витрати відповідно до розділу 8 абзацу третього С. 29 Концепції на утримання навчальних закладів покладаються на місцеві

бюджети. Зважаючи на різні ресурсні можливості територіальних громад, зростання видатків на комунальні послуги, зокрема енергоносії, вважаємо, що для багатьох органів місцевого самоврядування утримання навчальних закладів та розвиток їхньої навчально-матеріальної бази буде проблематичним. Внесена пропозиція суттєво зменшує доходи загального фонду бюджетів міст, що призведе до їх розбалансування. Передача господарських видатків освіти, зокрема енергоносіїв на рівень місцевих бюджетів призведе до дефіциту ресурсу місцевих бюджетів. При цьому з передачею видаткових повноважень не визначаються відповідні компенсатори втрат джерел наповнення загального фонду зазначених бюджетів. У той же час всупереч вимог статті 142 Конституції не передбачено жодних відшкодувань державою втрат органів місцевого самоврядування внаслідок рішень органів державної влади. Це ставить під загрозу фінансування у 2017 році низки програм, передбачених по загальному фонду місцевих бюджетів. Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне розглянути наступні пропозиції ресурсного збалансування шляхом зміни нормативів зарахування ПДФО:

На території міст обласного значення, ОТГ: до бюджетів міст обласного значення, ОТГ пропонується зараховувати 70%, до обласних бюджетів – 25%, до державного бюджету – 5%.

На території міст районного значення, сіл, селищ: до районних бюджетів – 80%, до обласних бюджетів – 10%, до державного бюджету – 10%.

Отже, Асоціація міст України підтримує проект Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» з урахуванням рекомендацій та зауважень, викладених вище.

Консультації

? Роз'ясніть особливості процедури проведення оптимізації навчальних закладів в умовах освітнього округу.

! Оскільки мережа загальноосвітніх навчальних закладів — це сукупність усіх закладів освіти, розташованих на території адміністративного утворення, що забезпечують умови для реалізації права громадян на здобуття загальної середньої освіти, орган місцевого самоврядування відповідно до підпункту 1 пункту «а» статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» має власні повноваження щодо управління закладами освіти, відповідно до пункту 2 частини першої статті 89 Бюджетного кодексу України об'єднані територіальні громади набули повноважень із фінансування галузі освіти, зокрема дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, то об'єднана територіальна громада має права щодо оптимізації мережі навчальних закладів, що належать до комунальної власності. Основними заходами оптимізації мережі є:

1. Утворення нових ЗНЗ, реорганізація діючих, ліквідація неперспективних малокомплексних шкіл.
2. Створення освітніх округів, опорних (базових) ЗНЗ, освітніх центрів і систем дистанційного навчання;
3. Створення навчально-виховних комплексів, альтернативних навчальних закладів та форм організації освіти («дитсад-школа», «школа-родина», «школа-бібліотека», індивідуально-екстернатне навчання, дистанційне навчання тощо).
4. Організація підвезення учнів до шкіл та роботи пришкольніх інтернатів (гуртожитків).
5. Поліпшення варіативності навчання, якості освітніх послуг, у т.ч. через взаємодію з позашкільними закладами, установами культури, соціальної сфери тощо.
6. Підвищення рівня кадрового потенціалу закладів освіти й виховання.
7. Зміцнення навчально-матеріальної бази ЗНЗ, поліпшення умов для здійснення навчально-виховного процесу.
8. Модернізація системи управління освітою в регіоні, залучення до управління громадських інституцій.

Розгляньмо алгоритм утворення освітнього округу в межах об'єднаних територіальних громад:

Повноваження ОТГ. Статтею 143 Конституції України передбачено, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є у комунальній власності, та, крім іншого, утворюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. Згідно з пунктом 30 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» прийняття рішень про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної форми власності відноситься виключно до компетенції сільських, селищних, міських рад. Отже, рішення про реорганізацію або ліквідацію закладів освіти приймає засновник, тобто об'єднана територіальна громада.

Постанови Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 777 «Про затвердження положення про освітній округ» та від 20 січня 2016 р. № 79 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» регламентують процес створення освітнього округу, що передбачає процедуру пониження ступенів навчальних закладів, які стають філіями опорного навчального закладу.

Визначення потреби громади в освітніх послугах. Частиною 4 статті 18 Закону України «Про освіту» встановлено, що потреба в навчальних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Для цього слід створити незалежну комісію, яка проаналізує освітні та економічні показники й підготує висновок щодо доцільності створення освітнього округу, а в його межах пониження ступенів шкіл, що стануть філіями опорного навчального закладу. Визначення опорного навчального закладу потребує процедури проведення конкурсу відповідно до пункту 6 Положення про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 2016 р. № 79 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Інформування громади про наміри. Відповідно до частини другої статті 1, частини п'ятої статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», відповідно до абзацу п'ятого пункту 5 Положення про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 79 від 20 січня 2016 р, під час створення освітнього округу обов'язковим має бути доступ громади до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження комунальним майном, яким є комунальні навчальні заклади об'єднаної територіальної громади. Тому обов'язковою процедурою у процесі реорганізації навчальних закладів в освітній округ має бути оприлюднення інформації шляхом, вказаним у статті 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Окрім того, важливими документами під час проведення реорганізації навчального закладу, тобто пониження його ступеня, є відповідні протоколи зборів громади, педагогічних колективів та представників батьківської громади, завірені відповідними підписами; протокол засідання депутатської комісії з питань освіти.

Забезпечення нормативних та технічних умов функціонування освітнього округу. З метою функціонування освітнього округу у правовому полі необхідно розробити установчі документи, до яких належить статут та положення.

Статут опорного навчального закладу та положення про філії в освітньому окрузі розробляються на основі Примірного статуту загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 284 від 29.04.2002 року, Типового положення про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 79 від 20.01.2016.

Нагадуємо, що відповідно до пункту 5 Положення про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 79 від 20 січня 2016 р, створення освітнього округу, у складі якого перебувають опорний навчальний заклад та його філії, передбачає ще забезпечення підвезення учнів до опорного навчального закладу, а також аналіз зручності та наявності автомобільних доріг із твердим покриттям для забезпечення безпечного підвезення учнів (вихованців) і педагогічних працівників до місця навчання, роботи та місця проживання, розроблення плану ремонту доріг або облаштування доріг (асфальтування, прокладання нових) для забезпечення підвозу дітей та педагогів до опорного навчального закладу. Важливою умовою є придбання шкільних автобусів із метою організації підве-

зення учнів (вихованців) і педагогічних працівників до місця навчання, роботи та до місця проживання.

Окрім того, відповідно до пункту 15 Положення про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 79 від 20 січня 2016 р, слід спрогнозувати витрати на зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів з урахуванням профільності навчання в старшій академічній школі або професійного навчання в старшій школі.

Кадрова політика. Під час прийняття рішень про кадрове забезпечення діяльності освітнього округу слід передбачити передусім його якісний склад та проаналізувати результативність діяльності педагогічних працівників, оскільки старша школа опорного навчального закладу потребуватиме висококваліфікованих працівників, здатних забезпечити академічну (профільну) або професійну освіту. У разі прийняття рішення про скорочення педагогічних працівників необхідно дотримуватись процедури, викладеної у пункті 1 статті 40, статті 42, абзаци першому статті 492 Кодексу законів про працю України.

При призначенні керівника опорного навчального закладу в межах освітнього округу слід керуватись пунктом 3 постанови Кабінету Міністрів України № 827 від 13.10.2015 року «Про затвердження Порядку призначення на посаду керівників загальноосвітніх навчальних закладів державної форми власності», яким рекомендовано органам місцевого самоврядування з урахуванням Порядку, затвердженого цією постановою, визначити процедуру призначення керівників загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності за результатами конкурсного відбору. Про проведення такого конкурсу слід також відповідно до частини другої статті 1, частини п'ятої статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» інформувати через засоби масової інформації. Відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про освіту» керівники навчальних закладів, що є комунальною власністю, призначаються органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері освіти, відповідними обласними, міськими, районними органами управління освітою за попереднім погодженням з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; а відповідно до частини другої статті 26 Закону України «Про загальну середню освіту» призначення на посаду та звільнення з посади керівника комунального загальноосвітнього навчального закладу здійснює відповідний орган управління освітою. Згідно з частиною другою статті 24 Закону України «Про загальну середню освіту» посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

Відповідно до пункту 95 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 року № 778, керівник опорного навчального закладу має право на здійснення керівництва педагогічним колективом, зокрема раціональний добір і розстановку кадрів. Відповідно до частини другої статті 26 Закону України «Про загальну середню освіту» призначення на посаду та звільнення з посади інших працівників комунального загальноосвітнього навчального закладу здійснює його керівник. Отже, призначення завідувача філії знаходиться в межах компетенції керівника опорного навчального закладу.

Оскільки посада завідувача філії належить до педагогічних посад, то відповідно до частини першої статті 24 Закону України «Про загальну середню освіту» на посаду завідувача філії призначаються особи з високими моральними якостями, які мають відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснюють педагогічну діяльність.

Підготовлено Центром аналізу та розробки законодавства